

Рецензия

от

проф. д-р Венелин Шурелов

преподавател в Национална художествена академия, София

относно дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен

Доктор

по научно направление

8.2. „Изкуствознание и изобразителни изкуства“

Автор:

Борис Стефанов Далчев

Тема:

„СЦЕНОГРАФИЯ В ДВИЖЕНИЕ И ДЕЙСТВИЕ“

Научен ръководител:

проф. Светослав Кокалов

София, 2024

1. Данни за процедурата

Дисертационният труд напълно отговаря на Закона за РАСРБ и прилагането му във НХА. През периода на осъществяване на дисертацията няма допуснати нарушения. Представените материали и документи от **Борис Стефанов Далчев** отговарят на необходимите изисквания. Посочените три публикации по темата са референтни на дисертацията. Спазени са всички срокове. Докторантът демонстрира сериозни компетенции и мотивация в процеса на създаване на дисертацията.

2. Данни за кандидата

Борис Стефанов Далчев е завършил Национална художествена академия, специалност Сценография с магистърска степен през 2018 г. От 2022 е асистент в катедра „Сценография“ на НХА, водещ дисциплината „Техника и технология“.

Борис Далчев се утвърждава като млад преподавател в специалност Сценография и е изключително добре приет в академичната общност. Кандидатът за докторска степен е утвърден автор със запазено присъствие в националния художествен живот и със заслужено признание в професионалните среди. Биографията на Борис Далчев включва множество реализации на сценография и костюми за театрални спектакли, участия в престижни общи изложби и редица активности с колектива „Съпромат“.

Борис Далчев има номинации и награди на национално ниво за работата си като театрален сценограф и костюмограф.

3. Характеристика на дисертационния труд

Обемът на дисертацията включва общо 219 страници. Структурата на дисертацията съдържа увод, изложение в три глави и заключение.

Библиографията обхваща 121 източници, от които 41 на български език, 52 на латиница и 28 от интернет. Добавени са приложения с визуална схема и албум със 174 изображения.

В увода са включени обекта, целите и задачите на настоящето изследване, както и описание на труда с неговата актуалност и изложението на проблема. Представени са методологията и резюме на съдържанието по глави.

Авторът разгръща детайлно темите посочени в заглавията на отделните глави: **Глава I** „Алхимия на материалите“, **Глава II** „Механизмите“, **Глава III** „Принципи и проявления на кинетична сценография“.

Главният тематичен център на дисертацията е действената функция на сценографията в театралния спектакъл. За да стигне до него Борис Далчев рамкира възможностите за движение през свойствата, качествата и функциите на материалите и механизмите. В първа глава „Алхимия на материалите“, той старателно ни запознава с феноменологичното преживяване на материалността разположена в театрален контекст. Във втора глава „Механизмите“ виждаме внимателното проучване на важните изменения, нововъведения, изобретения, които биват адаптирани в сложния театрален механизъм. В глава трета „Принципи и проявления на кинетичната сценография“, докторантът ни води към стратегиите, които формират движението като сложна система от технологични и концептуални решения.

Дисертацията представлява опит за систематизиране на голямо разнообразие от проблеми, които принадлежат на различни области, като технологии, производство, материалознание, също и пътуване през историята, теорията, психологията и философията на предметите и стигнем до осмислянето им в конкретни художествени произведения.

Докторантът ни запознава, чрез множество примери с визуалния език, с който си служи театралното изкуство, както и изследва връзките на театъра с изобразителното изкуство, архитектурата, киното и новите медии.

На разположение на академичната общност е едно подробно проучване, което много амбициозно си поставя задачата да подреди сложните взаимоотношения между материали, предмети, функции, свойства, механизми и тяхната авторски мотивирана приложимост в сценографията. Наричам проучването подробно, но далеч от мисълта за изчерпателно, именно поради

измамно обективния характер на подобни опити, които крушат в условната и екстремно субективна среда на театралното изкуство. Никой не може да гарантира, че определени емоционални свойства на материалите в техния „чист вид“, битуващ в някакво символно, метафорично или философско измерение, ще бъдат употребени или разчетени в съответния код в сценична ситуация. Нито, че физическите характеристики и свойства на материалите ще бъдат употребени по предназначение. Подобен подход е много по-съответен на области като архитектурата и дизайна, но разбира се сценографията не е изолирана от тези процеси, напротив, напълно осъзнато следва да ги познава и прилага според особеностите на творческия замисъл на постановъчния екип. В този смисъл настоящия труд е важен с опознаването на определени конвенции. Авторът посочва значимата разлика между свойства и качества на материалите, правейки разлика между обективната и субективна природа на двете. В театралното изкуство се разгръща безкрайната потентност на интерпретацията, експеримента, нестандартния подход и употреба и в крайна сметка често се проявяват извънредните качества на материалната среда.

Дисертацията ни уверява, че движението е ключ към сценичните промени, но предполага различни пътища за достигане до тях. Действието е същината на спектакъла, независимо какъв е неговият жанр, характер или структура. Далчев изследва авторския модел на дефиниране на движението в сценографията като концептуална част от нея и сценичното действие на спектакъла.

Борис Далчев коректно ни ориентира в една среда от примери, специфична терминология, авторски концепции и исторически препратки. В допълнение ни предоставя възможността през разгръщането на неговото изследване да се отразят важни тенденции в световното изкуство, но и са представени задълбочено процеси и автори, които се развиват в България. Цялата колекция от примери е детайлно представена и много ценна за това изследователско поле. Изброените художествени реализации, внимателно проучени примери и авторски практики са в постоянна динамика и бърза обмяна. Скоростният ритъм на тези сложни процеси изискват постоянен аналитичен и критически преглед.

В опита на автора да обобщи и разгърне тази комплексна проблематика се забелязват и затруднения.

4. Критични бележки

Дисертационният труд потвърждава наблюдението, че сценографската професия винаги е била свързана с характерните за всеки период производствени възможности. Много често на сцената се отразяват нововъзникващите материални или технически постижения. Те се превръщат в краткотрайни моди или трайни практики заради оптимизацията или спецификацията, която предлагат. В името на обективността е важно да се отбележи съществуването на цяла индустрия за производство на специализирани театрални материали, тъкани, механизми, ефекти, консумативи, реквизити. Тази голяма тема е някак пренебрегната, а в нея прозира възможността материалната сценична среда да се захрани от производство извън стандартните пазарни наличности, реди мейд находките или дизайнерските продукти. Тя би поставила под въпрос и удобните конвенции по отношение на материите и сценичната предметност. По-специално внимание очаквах да видя и по отношение на бутафорията, като важен, твърде специфичен и напълно противоположен процес, на този, който обикновено зарежда предметната ни среда. В практиката често сме се убеждавали, че един сценичен предмет, никога не би издържал теста на времето в житейски или производствен план, но чудесно битува в определено театрално представление. Бутафорията напълно преобръща логиката на употреба, предназначения, свойства и качества на материалите, а също може да представлява визуален език със собствена концептуална тежест.

Бих искал да изразя и някои резерви по отношение на специфичната терминология, която докторантът се опитва да въведе, като например двойките понятия: твърди материали – меки материали, едновалентни – директни и поливалентните – индиректни, локален механизъм – сценична механизация, квази движения – цели движения. Опитът за систематизиране в този случай не е в услуга на изясняване на цялото многообразие от внушения, които излъчва

едно сценографско решение. Подобно опростяване задължава докторантът да се ограничи в доказването на самите понятия, доста неубедително впрочем, вместо да разгърне изследването в широкия спектър от възможности, следвайки тяхната логика. Технологичното движение и концептуалното действие също не биха могли да се разграничат категорично, а в дисертацията са разгледани като два различни ракурса. Считам, че едно формално механизирано движение, може да има своето концептуално измерение, дори и да няма метафорично-символна окраска.

В увода на своята дисертация Борис Далчев, констатира, че „в не много обширния теоретичен корпус, посветен на изкуството на сценографията, текстове обърнати изцяло към нейния времеви аспект на български език не съществуват, а в чуждоезичната литература са познати единични статии.“

Не мога да твърдя, че настоящият труд се занимава изцяло със сценографията в нейния времеви аспект, но по отношение на другите засегнати въпроси в него, свързани с материалността, историята, теорията, философията на предмета, машините и механизмите, възникването на режисьорския театър, историята на сценичната механизация, голямата театрална реформа в епохата на Модернизма, има множество изследвания и публикации. В едно от тях пише: „Сценографията генерира, сугестира, планира, композира и преформулира сценичната материалност. Последната от своя страна е сбор от изравнените в означителския си статус позиции на „живия“ актьор и „мъртвия“ предмет във всички техни хипостазии. Сценографията артикулира техните взаимоотношения чрез традиционните си функции:

- персонажна,
- обозначаваща мястото на действие и
- игрова.

Откритието, което модернизма прави, е в една нова нейна функция, наречена – действена сценография. Тя е функция на функционалността, ако мога така да се изразя, и като такава тя употребява „предмета и неговата материалност, вещественост, статични и динамични характеристики, фактура, цвят, игровите възможности за разглобяване, сглобяване и съчетаване с други

предмети и с човешка фигура, потенциала за звукоизвличане, излъчване или отразяване на светлина и др. физически, химически и оптически характеристики”. Този тип сценография разкрива извънредните свойства на предмета извън утилитарните му предназначения и го превръщат в театрален герой.“ Цитатът е от дисертацията на Венелин Шурелов „Актьорът като предмет, предметът като актьор. Модернизъм в сценографията“. В самият цитат, автора от своя страна цитира Васил Рокоманов от неговия хабилитационен труд за присъждане на научно звание „Професор”, със заглавие „Сценография за оксиморони и вълшебна приказка”.

В оскъдния теоретичен корпус посветен на сценографията следва да има приемственост и надграждане, особено когато има толкова сходства в изследователските полета.

5. Основни приноси на дисертационния труд:

Дисертационния труд има безспорни приноси в систематизирането на голям обем от информация свързана с история на театъра. Докторантът анализира проучената област и я поставя в контекста на съвременното изкуство в неговите сценични, но и извънсценични проявления. Трудът проследява характеристиките на материали и механизми, които ни водят до примери за кинетични типове сценографии;

Дисертацията посочва множество ярки примери от сценографската практика, в които използването на определени материали води до различни внушения (визуални, емоционални, психологически);

Важно е да се отбележи опитът за вникване и аналитичен прочит на отделни сценографски решения, от ярки български автори от последните десетилетия до световни, представящи авторски концепции за кинетична сценография;

Безспорен принос е възможността дисертационния труд да се използва като информационна банка за занятията по учебните дисциплини „Сценография“ и „Техника и технология“;

Дисертацията предоставя достатъчно информация за подобни бъдещи изследователски проекти. Подобни текстове ще допринесат за още по-доброто разбиране и позициониране на сценографската проблематика в общата театрална теория. Дисертационният труд на Борис Далчев е стойностно научно-теоретично изследване, с висока обществена и творческа значимост.

6. Заключение:

Намирам Борис Далчев за усърден и креативен професионалист. Той успешно е интегрирал богатството си от знания в амбициозен, тематично и структурно сложен проект, какъвто е неговият дисертационен труд. Дисертацията е изчерпателна и представя широк списък от автори и примери. Подкрепям труда заради обстойно разгледаните авторски практики и въвеждането в академичната общност на рядко поставяни проблеми.

Борис Далчев безспорно притежава професионална компетентост относно театралната история и всички компоненти на творческите и производствени процеси в сценографската работа.

Авторът разполага с ярко чувство за търсене и самовзискателност, със съзнание за разбирането на сложната материална и виртуална наличност необходима за изграждането на едно сценично събитие.

В заключение, давам своята положителна оценка и препоръчвам на уважаемите членове на научното жури да гласуват положително за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на докторанта **Борис Стефанов Далчев** по професионално направление 8.2. „Изкуствознание и изобразително изкуство“.

Проф. д-р Венелин Шурелов

София, 12. 09. 2024

